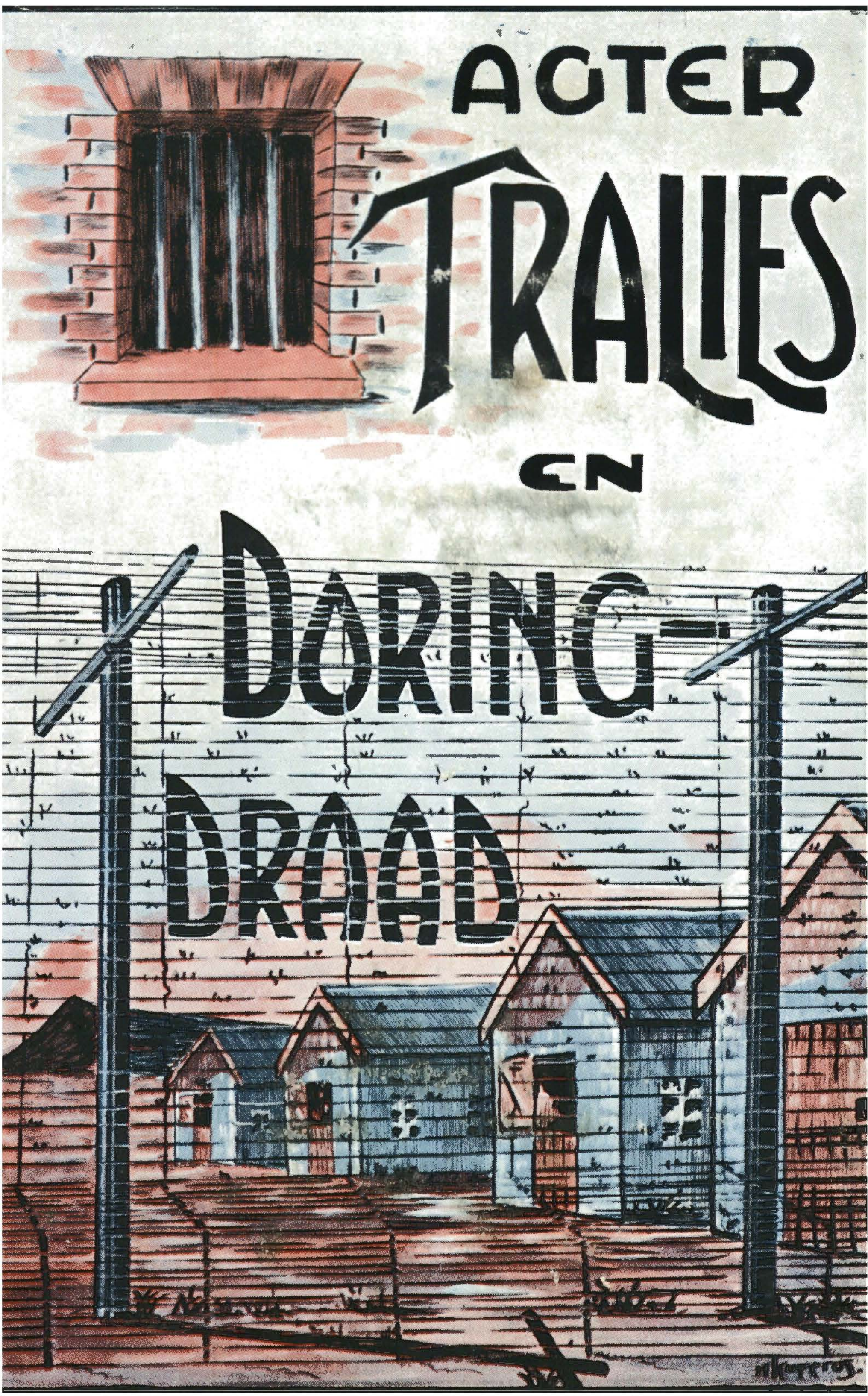
AGTER
TRALIES
EN
DORING-
DRAAD

AGTER TRALIES

EN

DORINGDRAAD

Uitgegee deur die B.O.P.G.

1953

GEDRUK DEUR PRO ECCLESIA-DRUKKERY, STELLENBOSCH

DIE BOND VAN OUD-GEÏNTERNEERDES EN POLITIEKE GEVANGENES

(B.O.P.G.)

Die B.O.P.G. is te Hartebeeshoek, Pretoria, op 22 April 1946 gestig. Sy doelstellings is:

(a) behoud en bevordering van kameraadskap,
(b) werkverskaffing en hulp aan oud-geïnterneerdes en politieke gevangenes en hul afhanklikes,
(c) insameling van gelde vir die genoemde hulpdoeleindes,
(d) versameling en publikasie van gegewens in verband met die oorlogsjare 1939—1946.

Die B.O.P.G. het sinds sy stigting elke jaar in die vierde kwartaal gereeld jaarvergaderings gehou en onderlinge kameraadskap verstewig deur die gesamentlike nuttiging van dinees.

Die Bond het, behalwe die genoemde behartiging van doelstellings (b) en (c), nie sonder vrug nie die Regering genader in verband met herindiensneming van amptenare, herstel van verlore senioriteit en uitbetaling van opgegaarde verlofkrediete in die geval van amptenare wat ontslaan is of wat weens politieke vervolging verplig was om te bedank. Nog verdere onderhandelings met die Regering is aan die gang.

Ook is hierdie publikasie, AGTER TRALIES EN DORINGDRAAD, deur die Bond onderneem.

Die huidige Uniale Raad van die B.O.P.G. is:

Dr. H. Graf	Voorsitter
O. L. Nel	Sekretaris
J. M. Ackermann ...	Tesourier
Dr. J. C. Neethling ...	Lid
J. van Heerden	Lid

Afgetrede Lede van die Uniale Raad is: Adv. J. F. Marais, adv. J. Vorster (tans L.V.), M. J. Toerien, F. M. J. van der Walt en B. J. Erasmus.

Erepresident van die B.O.P.G. is dr. J. F. J. van Rensburg.

Die Redaksiekomitee van AGTER TRALIES EN DORINGDRAAD is:

Prof. dr. H. G. Stoker	Hoofredakteur
Ds. J. D. Vorster ...	Mederedakteur
Dr. H. Graf	Mederedakteur
O. L. Nel	Voorsitter en Sakebestuurder
J. M. Ackermann ...	Illustrasiedirekteur

Afgetrede lede van die Redaksiekomitee is M. J. Toerien en H. J. van den Bergh.

AANBEVELINGSWOORD

AAN my aanbeveling van hierdie boek wil ek enkele persoonlike herinnerings en opmerkings laat vooraf gaan.

Die tronke en kampe van buite — wat 'n ondervinding? Wie sit daar in die tronke? En wie stap daar in die kamp agter doringdrade? En waarom? Afrikaners besiel met die grootste en hoogste ideale vir vryheid en volksvryheid. Verowerdes wat nie vir die veroweraar kan gaan veg nie, en teen wie daar sogenaamde Waarheidsridders gebruik is om mede-Afrikaners in die tronke en kampe gestop te kry.

Op 15 Februarie 1942 is sewe-en-twintig persone in my omgewing gevang en saam met misdadigers in die tronk gestop vir ondervraging en also aangehou van drie tot ses weke, toe ek eindelik hulle loslating verkry het onder borgtog van £500 elk. Elke groepie wat ons op Potchefstroom gaan haal het, is op Morokani feestelik verwelkom deur 'n skare vriende.

Dit was met so 'n verwelkoming dat een van die vriende aan my sê: „Ek het genoeg daarvan; ek gaan kruip nou liewer in 'n gat." My antwoord was: „Vriend, as ek in 'n gat gekruip het, en ek kom eendag daaruit, en hulle het 'n republiek in Suid-Afrika, dan kruip ek weer in daardie selfde gat." Hy het toe nie ingekruip nie.

Nadat mense oor die lengte en breedte van die Unie gehoor het dat ek my die lot van daardie ongelukkige tronk- en kampbewoners aantrek, is ek oorval met briewe van moeders, vroue, susters en vriende, sodat ek elkeen in die tronk se naam geken het, en byna elkeen in die kamp.

Die Minister van Justisie, dr. Colin Steyn, was dikwels verbaas oor alles wat ek van die mense geweet het. Hier moet ek sê die Minister was my vriendelik en goedgesind, en as dit nie was dat die Minister bang was vir sy eie ondersteuners nie, sou ek veel meer kon uitgerig het, maar die loslating moes by klompies geskied, en die geheimhouding was streng. So het dit gebeur dat ek op 'n sekere dag vyf manne uit die tronk kon gaan haal, maar omdat daar iets uitgelek het en in een van die koerante verskyn het, is hulle loslating tien dae uitgestel.

Ons grootste probleem was voortvlugtiges — skuldiges en onskuldiges. Hulle moes versorg en weggesteek word. Gelukkig dat ons daardie tyd mekaar kon vertrou. Maar hierdie voortvlugtiges het so aangegroei dat ek eindelik vir die Minister 'n naamlys gaan vra het van persone na wie gesoek word, met die versekering van die betrokke Minister dat niemand

wie se naam nie op die lys voorkom, vervolg sal word nie, en tot ons verbasing kon 'n hele groep huis toe gaan, want hulle word nie gesoek nie. Al die vriende het vals name gehad, en elkeen moes self die lys deurgaan om te sien of sy naam daarop verskyn. Ons het self nie die regte name geweet nie.

Die loslating het maar stadig gegaan, en ons K.G. word haastig: „Oom Naas, gaan spreek nou genl. Smuts self." Hy, die K.G., kon self nie gaan nie, want die skakelstorie sou daarmee aangehelp word. Genl. Smuts het my vriendelik ontvang en geduldig aangehoor, en met die versekering dat my pleidooi en ons sakie sy aandag geniet, is ek daar weg, en nooit het ek weer iets van hom gehoor nie. Dog al die vriende is vandag reeds los, en dit was vir my 'n voorreg en baie aangenaam om vir hulle te kon optree.

Wat ek in daardie jare van smarte en vervolging bewonder het, is die moed, die geduld en die volharding van die Afrikanervrou. Sy was voorwaar 'n inspirasie en besondere hulp.

En nou my eintlike aanbevelingswoord.

Dit is vir my 'n besondere voorreg om hierdie boek by die Afrikanerbevolking aan te beveel. Eerstens is daar seker gemaak dat die inhoud, hoewel dit uit die pen van verskillende skrywers kom, die waarheid is, en in besonder wat waarlik gebeur het. In hierdie boek kan u die versekering kry dat alle Afrikaners nog nie slawe is nie, of geword het nie, en dat daar nog baie is wat bereid is om alles wat lief en dierbaar is, op die altaar te lê vir hulle vryheid, en dié van hul land en volk.

Kinders van 'n verowerde volk is in meer as een geval, terwille van hul vryheidsliefde, op verklarings van gewetenlose Waarheidsridders in tronke en in kampe gestop, sonder verhoor. Die ergste nog was, dat burgers van hierdie land maande lank saam met misdadigers in die tronk aangehou is vir ondervraging, sonder dat daar enigiets teen hulle ingebring kon word of dat hulle die Regering se oorlogspoging sou gesaboteer het of wou saboteer.

As iemand wat nie geïnterneer was of in die tronk aangehou is nie maar wat tog al die leed en smarte moes aanskou en my die lot van die mense aangetrek het en vir hulle in die bresse getree het, is ek tog bly dat sommige wel deeglik skuldig was aan ondermynende bedrywighede, want ekself kan nie onsydig staan terwyl my land en my volk in 'n oorlog gedompel is waarin hulle niks kan wen nie maar alles kan verloor.

Oud-Senator *Ignatius Raubenheimer.*

REDAKSIONELE VOORWOORD

Waarheen?

Telkens, veral in krisistye, word ons volk voor hierdie vraag gestel. Vervolgdes, geïnterneerdes en politieke gevangenes van ons volk en hul afhanklikes het in die afgelope Tweede Wêreldoorlog 'n duidelike antwoord op hierdie vraag gegee en vrywillig, sowel terwille van hul gewete as uit liefde vir vryheid en reg, daardie lot aanvaar wat die beantwoording van hierdie vraag in woord en daad hul deel laat word het.

Hul antwoord is dieselfde as wat die geskiedenis van ons volk telkens weer laat hoor.

Waarheen?

Op hierdie vraag het Retief en Maritz geantwoord met hul skrywe aan die Kaapse Goewerment dat hulle (die Trekkers) erken wil wees as 'n vrye en onafhanklike nasie; Andries Pretorius met sy skrywe in 1839 aan die bevelhebber van die Britse troepe in Port Natal dat hulle hulleself weet 'n vrygebore volk te wees en deur elkeen daarvoor gehou moet word; Hendrik Potgieter met sy skrywe in 1838 aan die Kaapse Goewerneur dat hulle hulleself as vrye burgers beskou, want alle nasies is vry en die Trekkers begeer vir hulleself slegs dit wat al die ander nasies besit; Jacobus Burger met sy skrywe in 1839 aan Pretorius dat die emigrante alles gewaag het, hul goed geoffer het en hul eie bloed om „vryheidshalwe" nie te kosbaar gereken het nie.

Dieselfde antwoord kry ons van 'n president Kruger en 'n president Steyn, van 'n genl. De Wet en 'n genl. De la Rey, van 'n genl. Beyers en 'n Jopie Fourie.

Dit is die antwoord wat die Boere van die twee Engelse oorloë en wat die rebelle van die Eerste Wêreldoorlog en wat gedurende ons geskiedenis die vrou, moeder en dogter van ons volk telkens weer gee.

Waarheen?

'n Al te duidelike antwoord op hierdie vraag kan die politieke partye van ons volk gedurende die afgelope halfeeu, gebind soos hulle is aan 'n parlementêre stelsel wat op Britse lees geskoei is, moeilik gee, as hulle hulself nie tot politieke magteloosheid wil doem nie. Daarmee wil ons nie te kenne gee dat hulle geen erkentlikheid verdien vir wat hulle in die gegewe politieke konstellasie nog in belang van ons volk gedoen het en nog doen nie. Maar watter kans het 'n politieke party in ons land om aan die bewind te kom en aan die bewind te bly en om

aan ons volk te gee wat nog gegee kan word, wanneer dit doelbewus as aktuele beleid neerlê die onmiddellike verkryging van 'n vrye republiek, los van die Britse troon en los van die Britse Statebond, of, soos dit kernagtig saamgevat word: los van Engeland?

Met hierdie ideaal word nie vyandigheid teenoor Engeland bedoel nie. Ook die Voortrekkers het begeer om in vriendskap met Engeland te lewe. Ook beoog hierdie ideaal geen isolasionisme nie maar wel die vryheid om sonder die politieke, sedelike en ekonomiese dwang van die sigbare en onsigbare bande met die Britse Statebond die eie bondgenote te kies.

Ons moet insien dat en waarom ons politieke partye moeilik alles kan uitlewe wat in die siel van ons volk lewe, en dat en waarom die bestaande politieke konstellasie in ons land die gevaar inhou dat ons volk langsamerhand verengels en verbrits raak en sy Afrikaanse nasieskap gaan verwissel vir 'n breëre Suid-Afrikaanse nasieskap; die gevaar inhou dat ons volk die vryheidsideaal van ons voorgeslagte gaan inruil vir die gebondenheid van 'n „freedom within the British Commonwealth of Nations", al mag ons in hierdie gebondenheid net so „vry" wees as Engeland self; en dat ons volk „vrywillig" die vorstehuis van 'n vreemde volk as sy eie gaan aanvaar; die gevaar inhou dat ons volk die roepingsbesef van ons voorouers, die geloof dat God die Boerenasie met 'n eie identiteit hier geplant het om met 'n eie vryheid die van Hom gewilde taak te volbring, gaan verloor.

Dit is in die aangesig van hierdie gevare juis goed om ook te luister na wat skrywers van hierdie Gedenkboek sê en om ons te besin ook oor die ideale en motiewe wat vervolgdes, geïnterneerdes en politieke gevangenes en hul afhanklikes tot woord en daad beweeg het, en om besieling te put ook uit hul liefde vir vryheid en vir reg en uit wat hulle ondervind het.

Waarheen?

Ons mag en kan nie die toekoms van ons volk losskeur van sy verlede nie. Ons moet, soos ons voorgeslagte gedoen het, Gods hand in die geskiedenis van ons volk ontwaar en ook uit die jongste verlede van ons volk probeer verstaan waarheen ons in die toekoms moet gaan. Ons moet, soos ons onvergeetlike president S. J. P. Kruger ons gemaan het, in die verlede soek alles wat goed en skoon is, daarvolgens ons ideale bou en trag om hierdie ideaal te verwesenlik.

* * *

Hierdie Gedenkboek is nie net vir ons volk geskrywe nie maar behoort aan ons volk. Vervolging, internering en politieke gevangenskap was nie ons deel omdat ons as individue of as lede van een of ander groep opgetree het nie maar omdat ons uitdrukking gegee het aan die vryheidsideale wat diep in die hart van ons volk lewe. Vervolging, internering en politieke

gevangenskap was deel van ons volk as geheel, nieteenstaande die verdeeldheid wat gedurende die afgelope oorlog volksgenoot en volksgenoot geskei het.

Daarom het die Redaksie die beleid neergelê dat hierdie Gedenkboek die twiste van die jongste verlede nie mag bestendig en onderlinge vervreemding nie mag bevorder nie. Dit moet eerder bydra tot volkseenheid.

Kenmerkend van ons Boere-nasionalisme is dat dit hom van ander nasionalismes daarin onderskei dat dit Christelik is en wil wees. Hiervan getuig ons volksgeskiedenis tot vandag toe. Dit is die diepere eenheidsband wat die botsende ideologieë van die jongste verlede tog weer saambind. Ook ons Gedenkboek gee aan die Christelik-nasionale karakter van ons volksbestaan uitdrukking en is ook in hierdie sin getrou aan ons volksverlede.

* * *

Wat in hierdie Gedenkboek gegee word, mag in belang van die historikus wees. Want dit wil ondervindings van die jongste verlede van ons volk teen die vergetelheid vrywaar. Maar dit wil nie in die eerste plek 'n bron vir die geskiedskrywer wees nie. Die Redaksie het nie na 'n volledige beskrywing van die gebeurtenisse in verband met vervolging, internering en politieke gevangenskap gestrewe nie. Slegs grepe is gedoen om so volledig moontlik die verskillende aspekte, soorte en tipes van die betrokke ondervindings te gee, al het dit ongelukkig die Redaksie nie geluk om vir elke aspek, soort of tipe van ervaring skrywers te vind nie.

Wel het die Redaksie gestrewe na waaragtigheid en nie na idealisering nie, na objektiwiteit en nie na subjektief-emosionele bevrediging nie, na nugterheid en nie na sensasie nie, na eerlikheid en nie na goedpratery nie, na selfkritiek en nie na selfbejammering nie. Ons wat vervolg, geïnterneer en in gevangenisse aangehou is, het ook ons tekortkomings en gebreke, en ons Gedenkboek wil dit nie wegsteek nie.

Dit alles beteken egter nie dat ons Gedenkboek sonder geesdrif, liefde en besieling geskryf is nie; inteendeel. Die Redaksie het daarna gestreef dat ons Gedenkboek sal leef en inspireer.

Die besondere waarde van hierdie werk lê nie soseer in sy historiese nie maar in sy pedagogiese, in sy toekomsbetekenis. Dit kan en moet die kinders en kindskinders van ons volk besiel net soos boeke van ons volksverlede ons besiel het. Want watter oordeel die toekoms ook mag uitspreek oor ons wat vervolg, geïnterneer en in gevangenisse aangehou is — ons is en was geen engeltjies nie en het al te menslik in ons woorde en dade die goeie en die slegte, die regte en die verkeerde gepaar — dít staan vás dat die beweegredes en dryfvere van ons optrede was: ons liefde vir volk en vaderland, vir vryheid en reg, vir ideale waarvoor ons bereid was om ook ons offers te bring, al

het ons dit in krag of in swakheid, dapper of weekhartig gedoen; ons het ons optrede belewe as 'n roeping, daargelate in hoever ons hierdie roeping reg gesien het al dan nie en in hoever ons aan ons volksroeping getrou was al dan nie. Miskien is die pedagogiese ideaal wat die Redaksie met hierdie Gedenkboek gestel het, te pretensieus — daaroor sal die toekoms sy oordeel vel; maar die bedoeling van die Redaksie is dat die liefde, ideale en roepingsbesef van hulle wat vervolg en geïnterneer is en wat in gevangenisse beland het asook van hul afhanklikes, die kinders en kindskinders van ons volk mag inspireer.

* * *

Dit is begryplik dat sommige skrywers in hul gebelgdheid oor die behandeling wat hulle en ander van vervolgers, interneerders en gevangenemers asook van sommige speurders en bewakers ondervind het, geneig gevoel het om dergelike optrede aan die kaak te stel deur dergelike persone by name te noem, hetsy om 'n wrokgevoel te bevredig of uit die oortuiging dat dit nie meer as reg is nie.

Die beleid van die Redaksie was dat uit ons Gedenkboek 'n verhewe toon moet spreek, dat persoonlike wrokgevoelens nie daarin tot uitdrukking moet kom nie, dat laster vermy moet word en dat persone wat ons simpatiek behandel het, nie deur ons boek in die moeilikheid mag beland nie. Daarom is in die algemeen so min moontlik name genoem. Ook is om verskillende redes so min moontlik name genoem van vervolgdes, geïnterneerdes, politieke gevangenes en hul helpers; voortrekkery moes liefs vermy word, en dit was onmoontlik om alle name te noem. Dit gaan in al hierdie opsigte in ons Gedenkboek nie soseer om persone nie as om die ideale wat ons koester, en om die ondervindings wat ons opgedoen het, en nie soseer om wat van verbygaande betekenis is as om wat van blywende waarde is nie. Meer as een leser mag miskien deur hierdie beleid van die Redaksie teleurgestel voel, maar daar sal seker nog ander werke oor vervolging, internering en politieke gevangenskap verskyn, wat nie die blywende pedagogiese ideaal van hierdie werk stel nie en waarin die ontbrekende gegee sal word.

* * *

Dat dinamiese mense soos geïnterneerdes en politieke gevangenes „meer daadkrag as skryfkrag" het (om 'n uitdrukking van een van ons skrywers te leen) het die Redaksie in menigerlei opsig ondervind.

Dit was geen gemaklike taak om vir al die bydraes skrywers te vind nie. Oor sommige onderwerpe verskyn dientengevolge selfs geen artikels nie. Ook dientengevolge moes die Redaksie sommige skrywers vra om meer as een artikel te skrywe. In sommige gevalle het die Redaksie op sy soektog na skrywers van vyf tot ses bloutjies geloop voordat iemand gevind is wat gewillig was om te skrywe. In ander gevalle het dit van een

tot twee jaar geduur en in enkele gevalle nog baie langer voordat die skrywer sy beloofde artikel ingehandig het. Die verskillende bydraes is tussen die jare 1946 en 1952 geskrywe en enkele selfs eers in 1953. Die leser sal dan ook goed doen om waar die verband dit aantoon te onthou dat die betrokke artikel jare gelede geskryf is.

Ook spreek dit vanself dat nie alle bydraes eweveel literêre waarde het of ewe interessant of ewe belangrik of ewe goed is nie. Hierdie verskille hang natuurlik saam met die aard van die onderwerp maar ook met die aanleg van die skrywer. Die beleid van die Redaksie was om eerder persone te vind om die verskillende tipes van ondervindings reg te laat wedervaar as om dit prys te gee omdat alle bydraes dan van die hoogste standaard moet wees. Ons is dankbaar dat ons hierdie ryke verskeidenheid van stof en styl en van populêre, populêr-wetenskaplike en wetenskaplike bydraes aan ons volk kan aanbied.

Verder is soveel moontlik oorvleueling van stof uitgeskakel. 'n Mate van oorvleueling kon nie voorkom word nie; maar dit was ook nie nodig nie, omdat die betrokke skrywers die betrokke stof van verskillende oogpunte behandel en omdat elke skrywer met sy persoonlikheid en aanleg die betrokke saak op sy eie wyse stel. In hierdie verband moet wel gewys word op die bydraes van prof. L. J. du Plessis (in 1946 geskrywe) en dr. P. J. Meyer (in 1952 geskrywe). Omdat beide 'n besondere rol in die destydse Eenheidskomitee gespeel het, is hierdie artikels so te sê onverkort geplaas, nieteenstaande die mate van oorvleueling wat hulle bied. Vir die onderwerp van dr. Meyer se artikel het ons verskillende pogings aangewend om 'n politieke leier eers van die H.N.P. en daarna van die A.P. te vind om dit te skrywe, maar toe dit nie geslaag het nie, het ons ons tot dr. Meyer gewend.

Dat elke skrywer vir sy eie artikel verantwoordelik is, spreek vanself.

In die interneringskamp van Leeukop was wel en in die van Koffiefontein was geen kameras toegelaat nie. By die betrokke foto's en betrokke ander illustrasies is so min as moontlik name van persone gegee omdat ons boek aspekte, soorte en tipes van ondervindings wil gee eerder as om bepaalde persone op die voorgrond te stel.

'n Woord van dank word hiermee gerig aan al ons skrywers, aan mnr. J. van Wyk de Vries en aan dr. P. J. Meyer vir bewese dienste en aan algar wat ons foto's, tekenings en skilderstukke ter beskikking gestel het; onder laasgenoemdes mag ons wel besonderlik die naam van B. M. Kranz, M.D. noem. Voorts het dr. H. Venter die taalversorging van hierdie werk behartig, en het H. Kuperus die tekening op die stofomslag ontwerp.

En les bes mag 'n woord van innige dank **aan alle helpers van vervolgdes, geïnterneerdes en politieke gevangenes en hul afhanklikes** namens ons **Bond van Oud-geïnterneerdes en Politieke Gevangenes** (wat die publikasie van hierdie boek onderneem het) hier nie ontbreek nie! *

Mag hierdie Gedenkboek 'n warm plekkie in die hart van ons volk verower, is ons wens.

Die Redaksie.

---

* As iemand i.v.m. die onderwerpe van ons boek belangrike gegewens het wat nie in die vergetelheid mag verdwyn nie, sal hy of sy dit aan die Sekretaris van die B.O.P.G. stuur? — *Die Redaksie.*

INHOUDSOPGAWES

I. BYDRAES

Blsy.

Die Bond van Oud-geïnterneerdes en Politieke Gevangenes (B.O.P.G.) iii
Aanbevelingswoord *(Oud-Senator Ignatius Raubenheimer)* v
Redaksionele voorwoord vii

A. Verset en Vervolging

Die wording van die Afrikanervolk tot 1939 *(J. S. du Plessis)* 1
Die Tweede Wêreldoorlog ten opsigte van Suid-Afrika en die Afrikanerdom in die algemeen *(Prof. L. J. du Plessis)* 14
Politieke verset teen die oorlog *(Dr. P. J. Meyer)* ... 23
Afrikanerverset in die Tweede Wêreldoorlog *(Dr. J. F. J. van Rensburg)* 39
Die Ossewabrandwag en die oorlog *(Prof. D. J. van Rooy)* 47
Die interneringsbeleid van die Regering tydens die oorlog 1939—1945 *(Dr. J. F. J. van Rensburg)* 51
Vervolging *(N. G. S. van der Walt)* 55
Die aanvalle op die Transvaler-gebou en op die P.U.K. vir C.H.O. *(Dr. J. H. Coetzee)* 65
Die Polisie-geval *(S. W. J. Greeff)* 67
Die kanker van verraad in ons volkslewe *(Dr. H. Graf)* 72
Aan die renegaat *(Ds. J. J. Fick)* 76
In memoriam *(Prof. dr. S. P. van der Walt)* 78

B. Agter Tralies

Arrestasie en verhoorafwagting *(Kokkie van Heerden)* 83
Tronk toe! *(Dr. O. S. A. Marais)* 92
Hofsake *(J.)* 98
Ons regsgeleerdes *(Prof. dr. H. M. van der Westhuysen)* 111
Die gevangenis soos ons hom leer ken het *(H. S. van Blerk)* 114
Die daaglikse roetine in die tronk *(Kokkie van Heerden)* 118

Blsy.

Die houding van die Owerheid teenoor die politieke gevangenes en omgekeerd *(H. S. van Blerk)* ... 121
Wat het die gevangenis aan ons gedoen? *(Ds. J. D. Vorster)* 125
Besondere ervarings in die Sentrale Gevangenis *(H. S. van Blerk)* 132
Die godsdienstige lewe in die gevangenis *(Ds. J. D. Vorster)* 143
Smokkelary *(J. Trichardt)* 149
Ontsnappings uit Transvaalse tronke *(J. D. Visser e.a.)* 154
Ek, vlugteling *(Danie Theron)* 159
Baviaanspoort *(J. D. Visser, e.a.)* 166

C. Agter Doringdraad

Geskiedenis van die kampe en tronke van die tweede wêreldoorlog *(Adv. J. F. Marais)* 171
Redes vir internering en appèlle *(Erich Kaiser)* ... 175
Van arrestasie tot loslating *(J. H. Robbertse)* ... 185
Die Owerheid en die geïnterneerdes *(Prof. C. L. de Jager)* 188
Ons eie regering *(O. L. Nel)* 192
Die dienswag *(M. J. Toerien)* 198
Selfversorging *(J. van Z. Alberts)* 201
Kort oorsig van die gesondheidstoestand in die interneringskampe van Ganspan en Koffiefontein 1941 — 1944 *(B. M. Kranz, M.D.)* 203
Die godsdienstige lewe en organisasie van geïnterneerdes *(Ds. J. J. Fick)* 206
Die Calvinistiese Studiebond *(S. W. J. Greeff)* ... 213
Ontstaan van die kampbiblioteek te Koffiefontein *(J. Ackermann)* 216
Die geskiedenis van die skool in die kamp *(J. Ackermann)* 221
Betekenis van die skool of universiteit vir geïnterneerdes *(Ds. E. J. G. Norval)* 246
Navorsing in verband met die fisiek-antropologiese eienskappe van die Boer *(Dr. G. Eloff)* 250
Die O.B.-dienslaers *(O. L. Nel)* 255
Konserte en letterkundige wedstryde *(Adv. J. F. Marais)* 256
Afrikaans in die Koffiefonteinse interneringskamp *(F. R. de K. Gilfillan)* 260
Musieklewe in die Boerekamp *(S. H. Eyssen, L.V.)* 266
Skilder- en tekenkuns in die kamp *(H. Kuperus)* ... 278
Handvaardigheid *(J. H. McDonald)* 280
Uit 'n brief oor werkswinkel en houtsoorte *(K2231/42)* 286
Om iets met die hande te maak *(Haitie Hinsbeeck)* 287

	Blsy.
Sport en spele in die kamp *(M. J. Toerien)*	291
Besondere dae in Koffiefonteinkamp *(Dr. J. C. Neethling)*	296
Gelofte (Ds. J. J. Fick)	301
Kontak met die Buitewêreld *(Dr. J. C. Neethling)* ...	301
Enkele sosiologiese, psigologiese en etiese opmerkings oor die Koffiefonteinse boerekamp *(Prof. dr. H. G. Stoker)*	306
Spanninge in die kamp *(Herman Luitingh)*	326
Ons buurkampe *(J. J. Gerber)*	335
Ek ontsnap *(Ds. G. B. S. Pasch)*	359
Ontsnappings uit kampe *(Adv. J. Strydom)* ...	368
Geïnterneer op Leeukop en Andalusia, 1939—1942 *(Robt. Gerhardt)*	377
Heraanpassing en rehabilitasie *(J. Ackermann)* ...	385

D. Die Rol van die Vrou

Die Afrikanervrou in tye van nasionale nood *(Prof. dr. D. W. Kruger)*	391
Die vrou in die oorlogsjare *(F.)*	396
Haar opoffering tuis *(Mev. prof. D. J. van Rooy)* ...	402
Haar ondervinding *(Mev. dr. G. Eloff)*	407
So ken ek haar *(Mev. C. M. Immelmann)*	410
Die helpende vrou en moeder *(Mev. Henrietta J. Steenkamp)*	413
O.B.-noodhulp *(Prof. dr. G. Cronjé)*	414
Noodleniging as daad van ons volk *(Die Redaksie)*	416

E. Slotwoord

Was dit alles tevergeefs? *(Prof. D. J. van Rooy)* ...	417

II. ILLUSTRASIES EN TABELLE

	Naasaan of op blsy.
In die gees daarbuite	14
Tralies	15
Tronkskoene voor die eensame sel	46
Agter tralies	46
Hulle was tot die dood veroordeel	47
Dr. J. F. J. van Rensburg	47
Beker, katkop en kosbak	126
Die „ritus" van komberse opvou	126
Eensame studie	126
In die biblioteek	126
In die werkswinkel	126
In die saal	126
Inspeksie op die binneterrein van die Sentrale Gevangenis	127

	Naasaan of op blsy.
Ontvangs na loslating	127
Kode en berig uitgesmokkel	150
Uitgesmokkelde poging tot ontslag	151
Baviaanspoort	158
Wapen van Interneringskampe	159
Leeukop-interneringskamp en omgewing	174
Leeukop-geïnterneerdes bring stille hulde	174
Eerste groep Boere wat geïnterneer is (Leeukop)	175
Leeukop-interneringskamp van naby	175
Ganspan (met O.B.-wapen) — Ons eis vryheid!	182
Ganspan — 'n Tipiese woonhuis van geïnterneerdes	182
Ganspan — Vlaghysing	182
Ganspan — Aantree	183
Ganspan — Oppak	183
Ganspan — Vertrek	183
Koffiefontein-interneringskamp — Algemene oorsig	190
K.I.K. — 1941 — 1942	190
Ingangshek van K.I.K.	190
K.I.K. — 'n Stofstorm	191
K.I.K. — Na 'n reën	191
Godsdiensoefening, Leeukop — 'n Reproduksie van die bekende skildery van B. M. Kranz, M.D.	206
Aandenkingskaart van voorstelling van 'n belydende lidmaat van die Koffiefonteinse Boerekerk ...	207
'n Klas in Dieselmotore	222
'n Dosent	222
Die gevolg van die handtekening?	223
Kamerade! — Nou skryf!	223
K.I.K. — Skoolsertifikaat in Duits	238
K.I.K. — Reddersliga-sertifikaat	238
K.I.K. — 'n Sport-sertifikaat	238
Die lot van die platanna	239
Ghandi met sy diamante	239
Kursusse, inskrywings en werksure	240
Sertifikate van verdienste	241
Sertifikate van bywoning	244
Baadjie in kamp gemaak	254
Bosbaadjie in kamp gemaak	254
Pet in kamp gemaak	255
Pantoffels in kamp gemaak	255
Viole in kamp gemaak	270
Kissies, skaakstel en skinkborde in kamp gemaak	286
Kandelare, poeierbakkies, eierkelkies en ander voorwerpe in die kamp gemaak	287
Leeukop — Die Bybelvertaler	302
Leeukop — Die bakker	302
Leeukop — Die posseëlversamelaar	302
Leeukop — Die koerantleser	302

	Naasaan of op blsy.
K.I.K. — 'n Liddoringoperasie	303
K.I.K. — 'n Teologiese dispuut	303
K.I.K. — Die skilder	303
K.I.K. — Die kunstekenaar	303
Binnenshuts (K.I.K.)	318
Voetbal in die Koffiefonteinse interneringskamp	319
Toeskouers van voorgaande	319
Swembad in kamp	319
Leeukop — Kersfeesaand	334
Leeukop — Kerkdiens	334
Leeukop — Sondagmiddagete	335
Leeukop — Groenteskil met musiek	335
Leeukop — Vleisbraaiery met musiek	335
Leeukop — Orkes	335
Plan van K.I.K.	342
Godsdiensoefening in die opelug (Leeukop) ...	343
Altyd besig bly (Leeukop)	343
Humoristiese Nuwejaarswense	382
Elsa Nel gehuldig	398
Eer haar die vrou!	399
Hy kom om 'n geïnterneerde los te laat!	414
Die kamp nou afgebreek — verlate, verlore! ...	414
Ook sy dienste is nie meer nodig nie!	414
Vaarwel Koffiefontein — en ook Baviaanspoort!	415